

AGNIESZKA ZIĘTEK

MIESZKAŃCY I LOKALNI AKTYWIŚCI JAKO EKSPERCI

WSTĘPNA CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA

AGNIESZKA ZIĘTEK

Katedra Administracji Publicznej, Wydział Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie. Adiunkt. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na socjologii i filozofii polityki, w szczególności partycypacyjnym zarządzaniu publicznym, uspołecznianiu procesów decyzyjnych, kulturze obywatelskiej. Realizuje badania z zakresu partycypacji społecznej i społeczeństwa obywatelskiego, a także polityki antydyskryminacyjnej oraz zarządzania różnorodnością. Publikowała między innymi w „Studiach Politologicznych”, „Przeglądzie Kulturoznawczym”, „Civitas. Studiach z Filozofii Polityki”, „Athenaeum. Polskich Studiach Politologicznych” czy „International Journal of Baudrillard Studies”. Autorka monografii *Jean Baudrillard wobec współczesności: polityka, media, społeczeństwo* (2013). ORCID: 0000-0002-1590-3064.

Jedną z sytuacji, która w ostatnich latach ukazała znaczenie i rolę ekspertów oraz przekazywanych przez nich informacji, stała się pandemia COVID-19. Towarzyszący jej niemal od samego początku swoisty natłok półprawd i fake newsów dotyczących zarówno przyczyn, jak i przebiegu oraz możliwych skutków zarażenia przeplatał się z oficjalnymi danymi, zwłaszcza na temat nowych zakażeń i liczby zmarłych.

Nie było to jednak pierwsze tego rodzaju wydarzenie, które wskazywało potrzebę stałej obecności w dyskusji publicznej specjalistów i ekspertów będących źródłem sprawdzonej i rzetelnej informacji, dostarczających nam wiedzy weryfikującej oraz systematyzującej wiele tak zwanych obiegowych opinii. Warto wspomnieć chociażby o głośnej i mającej istotne konsekwencje społeczne i polityczne sprawie Cambridge Analytica, czyli wykorzystywaniu przez nią danych i manipulowaniu użytkownikami mediów społecznościowych¹.

¹ Istnieją potwierdzone dowody na wpływ działań prowadzonych przez Cambridge Analytica na wynik wyborów politycznych. Zob. na przykład K. Lewestam, *Czy powinniśmy skasować Facebooka? Co tak naprawdę zrobiła Cambridge Analytica*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 25 marca 2018, <https://technologia.dziennik.pl/internet/artykuly/571389,cambridge-analytica-facebook-afera-usa.html> (1 marca 2023); A. Jungherr, G. Rivero, D. Gayo-Avello, *Retooling Politics: How Digital Media Are Shaping Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge 2020. Por. także film dokumentalny *The Great Hack (Hakowanie świata)*, reż. K. Amer, J. Noujaim, 2019, USA.

Kolejnym momentem, który uwidocznił zakrojoną na szeroką skalę manipulację oraz ekspansję działań polegających na rozpowszechnianiu fake newsów, była rosyjska inwazja na Ukrainę w 2022 roku. Produkowane na masową skalę przekazy oparte na półprawdach lub conceptach pseudoekspertów i politycznych ideologów (jak chociażby głównego ideologa Kremla, Aleksandra Dugina) w znacznym stopniu kształtowały opinię publiczną dotyczącą wojny w samej Rosji, próbując wpłynąć również na nastawienie do obywateli ukraińskich nie tylko w Europie, ale także na całym świecie.

Zainteresowanie fachową i rzetelną informacją wzrasta szczególnie w obliczu dokonujących się niezwykle szybko zmian i pojawiających się wciąż wyzwani, takich jak chociażby kryzys klimatyczny i konieczność przeciwdziałania jego dewastującym skutkom, a także okoliczności związane z napływem uchodźców uciekających przed wojną w Ukrainie (włączenie do wspólnoty lokalnej, stworzenie zaplecza socjalnego, instytucjonalnego i społecznego). Sytuacje te będą także dotyczyć naszego najbliższego otoczenia – miast i regionów, w których na co dzień żyjemy, pracujemy, spędzamy czas wolny. W związku z tym niezwykle ważne jest usystematyzowanie wiedzy i informacji, które wykorzystujemy w różnych obszarach codziennego funkcjonowania, a przede wszystkim ustalenie ich wartościowych źródeł.

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie dotyczące kształtu eksperckości na poziomie lokalnym. W szczególności koncentruje się ono na mieszkańcach oraz aktywistach zaangażowanych w proces współtworzenia polityki lokalnej i podejmowania decyzji przez władze samorządowe. Innymi słowy, główne pytanie problemowe artykułu brzmi: czy mieszkaniec / lokalny aktywista wypełnia przesłanki eksperckości i czy można określić go mianem eksperta? Jeśli tak, to pod jakimi warunkami? Jakie zatem będą cechy charakteryzujące aktywistę / lokalnego eksperta oraz jakie implikacje pociąga za sobą odpowiedź na to pytanie? Jaka jest relacja pomiędzy zaangażowanym w lokalny proces podejmowania decyzji ekspertem nieformalnym a przedstawicielami instytucji samorządowej (szeregowymi pracownikami oraz urzędnikami wyższego szczebla będącymi ekspertami formalnymi)? Te pytania będą tworzyć główną oś moich rozważań.

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej przypominam sposób definiowania eksperta oraz kontekst, w jakim należałoby dokonywać charakterystyki jego współczesnej roli i znaczenia. Część druga poświęcona jest analizie kategorii mieszkanca – miejskiego aktywisty pod kątem jego potencjalnej eksperckości oraz wynikających z niej implikacji. W części trzeciej prezentuję wnioski z przeprowadzonych analiz.

EKSPERT, CZYLI KTO?

Jedno z głównych pytań, na jakie należałoby udzielić odpowiedzi, analizując zasygnalizowane powyżej kwestie, dotyczy dystynktywnych cech eksperta. Kim jest? Co i w jaki sposób definiuje jego eksperckość? Jak można scharakteryzować jego osobę? W literaturze przedmiotu można wskazać znaczą liczbę analiz odnoszących się do ekspertów oraz opisujących istotę eksperckości².

² Ze względu na podejmowaną w artykule tematykę nie ma, jak sądzę, potrzeby dokładnego uszczegóławiania wszystkich prób definiowania istoty eksperckości, dlatego skupię się na cechach wskazywanych przez większość badaczy.

Główne cechy charakteryzujące eksperta opisuje między innymi Michael I. Posner³. Wymienia: 1. wyspecjalizowanie w wybranej, konkretnej dziedzinie (na przykład chemii czy naukach politycznych); 2. dostrzeżenie, jak również możliwość praktycznego zastosowania, percepcyjnych schematów organizacyjnych (umiejętność porządkowania posiadanej wiedzy w przejrzysty, użyteczny i umożliwiający swobodne wykorzystanie sposób); 3. szybkość rozwiązywania problemów; 4. lepszą pamięć krótko- i długotrwałą (między innymi jako efekt znacznego doświadczenia powodującego automatyzm w podejmowaniu decyzji, a co za tym idzie, zwalniającego poznawcze i intelektualne/mentalne „moce przerobowe”); 5. bardziej dogłębną i szczegółową (w porównaniu z nieekspertami) analizę problemów; 6. jakościowy sposób patrzenia na problem; nie mamy tu zatem do czynienia z natychmiastowym przystąpieniem do szczegółowej analizy sytuacji, ale z początkowym zdefiniowaniem problemu, określeniem wszystkich zmiennych, a następnie stworzeniem swego rodzaju mentalnej reprezentacji dającej metaperspektywę (wraz z możliwymi trudnościami i ograniczeniami); 7. wysoki poziom kontroli i samoświadomości, dociekliwość⁴. Ekspertem w takim ujęciu jest zatem osoba nie tylko mająca odpowiednią wiedzę i kwalifikacje, ale także niezależność, która jest między innymi wynikiem świadomości swoich umiejętności.

Można wskazać również katalog właściwości ekspertów odnoszących się zarówno do ich cech indywidualnych, jak i wynikających z kontekstu społecznego, w którym funkcjonują⁵. Są to: poczucie tożsamości, umiejętności, uznawanie eksperckości za wartość, stawianie pytań, znajomość organizacji/instytucji, krytyczny stosunek do hierarchicznych struktur zarządzania, natychmiastowość działania, usieciowienie, niechęć do bycia kierowanym. Zostaną one pokrótce omówione.

Samoidentyfikacja eksperta budowana jest w głównej mierze w odniesieniu do jego wiedzy i kompetencji. Równie ważna jest umiejętność analizowania szczegółów oraz pasja. Dopiero połączenie tych cech, zarówno nabytych, jak też indywidualnych, może stać się podstawą do zbudowania tożsamości eksperta.

Umiejętności eksperta także w znacznej mierze powiązane są z jego pasją realizowaną w określonej dziedzinie, jak również możliwościami analitycznymi, nastawionymi głównie na szukanie rozwiązań dla zdiagnozowanych wcześniej problemów. Możliwość zaangażowania w ich rozstrzygnięcie staje się tym samym dla eksperta źródłem „radości z rozwiązywania zagadek”⁶.

Wartość przypisywana eksperckości odwołuje się również do braku możliwości jej pełnej materializacji; nie istnieje bowiem sposób przełożenia wiedzy, doświadczenia i umiejętności eksperta na zbiór określonych zasad lub wytycznych

3 M.I. Posner, *Introduction: What is it to be an expert?*, [w:] *The Nature of Expertise*, red. M.T.H. Chi, R. Glaser, M.J. Farr, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale 1988, s. XXIX.

4 Tamże, s. XVII-XXI.

5 H. Holtskog, *Defining the characteristics of an expert in a social context through subjective evaluation*, „Journal of the Knowledge Economy” 8/2017. Autor podaje ową charakterystykę za publikacją R. Goffee, G. Jones, *Clever: Leading your Smartest, Most Creative People*, McGraw-Hill Education, Boston 2009, s. 36. Jej autorzy poddają analizie błyskotliwość (*cleverness*) oraz osoby odznaczające się tego rodzaju właściwością (*clever people*).

6 Tamże, s. 7. Jeżeli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenie autorki artykułu.

możliwych do zastosowania niezależnie od kontekstu i sytuacji. Każde działanie eksperta ma wymiar indywidualny, jest efektem szczegółowej analizy aktualnych zmiennych, a zasoby posiadanych przez niego informacji są na bieżąco aktualizowane i uzupełniane.

Kwestionowanie aktualnego stanu wiedzy lub istniejących rozwiązań jest immanentną cechą funkcjonowania eksperta. W tej perspektywie zadawanie trudnych pytań staje się przyczynkiem do poszukiwania nowych, często przełomowych rozwiązań. Jest to również sposób na wykazanie się intelektem nie tylko przez samego eksperta, ale także osoby, w stosunku do których skierowane są określone pytania.

Eksperci stają się również znawcami organizacji, w których działają. Doskonale rozumieją mechanizmy nimi kierujące, jak również zasady organizujące codzienne funkcjonowanie. Daje im to możliwość „rozgrywania” swoich prywatnych interesów i dążeń, które po jakimś czasie mogą stać się celami organizacji.

Jedną z cech charakteryzujących ekspertów jest również ich niechęć do zhierarchizowanych struktur. Z zasady nie przywiązują oni wagi do stanowisk, a „czynniki motywacyjne to [dla nich – przyp. A.Z.] co innego niż pieniądze i formalna władza”⁷. Znacznie większe znaczenie ma dla ekspertów chociażby „akceptacja i uznanie wewnątrz firmy i poza firmą, wraz z wartościami takimi jak: indywidualizm, wolność, niezależność, samostanowienie, uczciwość i kreatywność”⁸.

Duże zaangażowanie w działania oraz przejawiany entuzjazm skutkują często w przypadku ekspertów swojego rodzaju zniecierpliwieniem i nastawieniem na natychmiastowość w realizacji zaproponowanych rozwiązań. Towarzyszy im także brak zrozumienia dla braku równie dużego entuzjazmu u innych członków zespołu.

O efektywności działań ekspertów w znacznym stopniu decyduje ich usieciwienie, czyli relacje i kontakty z ekspertami spoza rodzimej organizacji. Wiąże się to ze społecznym kontekstem postrzegania eksperckości jako uznania ze strony szerszego grona specjalistów określonego obszaru. Tego rodzaju relacje stają się też podstawą do wymiany wiedzy i informacji, co z kolei stanowi siłę napędową i bodziec do dalszego rozwoju kompetencji.

Wreszcie charakterystyczną cechą eksperta jest niechęć do podporządkowania się kierownictwu innych jednostek. Nawet w sytuacji, kiedy owo kierowanie jest czynione w dobrej wierze, a także przynosi pozytywne efekty, z punktu widzenia eksperta będzie działaniem zbędnym, za które nie będzie należała się wdzięczność.

Powyższe analizy wskazują jedną z głównych cech charakteryzujących eksperta: wiedzę. To ona jest podstawą jego samoidentyfikacji jako eksperta, samodzielnego poszukiwania nieszablonowych rozwiązań czy możliwości uniezależnienia się od sformalizowanych struktur hierarchicznych. Wiedza i kompetencje powodują, że ekspert staje się niejako kimś wyjątkowym i ponadprzeciętnym, także w swojej

⁷ Tamże, 9.

⁸ Tamże. Należałoby w tym miejscu wprowadzić zastrzeżenie dotyczące owych dóbr (materialnych lub symbolicznych, takich jak chociażby wysokie stanowisko). Nie wydaje się bowiem, żeby zasada ta odnosiła się do wszystkich ekspertów i charakteryzowała tę grupę w całości. Forma pożądaných dóbr i wartości nie zależy od bycia ekspertem, ale od wielu cech indywidualnych. O ile w analizowanej grupie są osoby, dla których wysokie stanowisko w strukturze organizacyjnej nie jest w żaden sposób atrakcyjne, o tyle są też z pewnością takie, którym taka forma gratyfikacji i podkreślenia ich eksperckości będzie się wydawać odpowiednia.

dziedzinie. Jak zauważają badacze: „O ekspercie należy powiedzieć, że należy do grupy pracowników wiedzy, ale z dodatkową zdolnością do konsekwentnego wykazywania się wyższą wydajnością”⁹. Chodzi zatem o szczególne możliwości w zakresie nie tylko nabywania określonych kompetencji merytorycznych i umiejętności, ale także wykorzystywania zgromadzonych informacji. W tym ujęciu eksperci stają się osobami mającymi zarówno duże zasoby wiedzy, jak i stosującymi bardziej efektywne procedury jej przetwarzania i praktycznego wykorzystywania. Wspomniany już Posner zauważa:

*Wyniki [prowadzonych analiz – przyp. A.Z.] zmuszają nas do myślenia o wysokich poziomach kompetencji w kategoriach wzajemnego oddziaływania między strukturą wiedzy a zdolnościami przetwarzania. Naświetlają one zestaw krytycznych różnic [...] pomiędzy osobami, które wykazują większe i mniejsze zdolności w poszczególnych domenach wiedzy i umiejętności. Interpretujemy te różnice jako odzwierciedlające przede wszystkim posiadanie przez eksperta zorganizowanego zasobu wiedzy koncepcyjnej i proceduralnej, która może być łatwo dostępna i wykorzystywana przy użyciu doskonałych umiejętności monitorowania i samoregulacji*¹⁰.

Należy jednak zauważyć, że istnieje również inny, poza posiadaniem specjalistycznej wiedzy, sposób stawania się ekspertem. Tak zwany ekspert przez doświadczenie staje się pewnego rodzaju specjalistą w wyniku uczestnictwa w określonej sytuacji. Jak wskazują między innymi Marek Hetmański i Maciej Wodziński: „[j]est to model nabywania wiedzy eksperckiej, w tym również stawania się ekspertem, poprzez socjalizację z daną grupą społeczną. Jest to sposób nabywania kompetencji eksperckich poprzez zgłębianie wspólnego pola problemowego, posługiwanie się przyjętą w danej grupie aparaturą pojęciową, terminologią, sposobami rozumowania czy rozwiązywania problemów”¹¹.

Podejście to nawiązuje do tak zwanych *studies of expertise and experience* (SEE), które wykluczają z definicji eksperta i eksperckości warunek niepodważalnej słuszności i nieomyślności. Innymi słowy, dopuszcza ono możliwość popełniania błędów i w dalszym ciągu bycia ekspertem. Tym samym nie ustanawia ostatecznej definicji eksperckości oraz nie rozstrzyga, kto i na jakich warunkach może tytułować się ekspertem. Zamiast koncentrowania się na definiowaniu ekspertów i ich wyodrębnianiu z grona pretendujących do tej roli, „[k]oncepcja ekspertyzy SEE zaczyna się od obserwacji, że większość tego, co wiedzą eksperci, wiedzą w sposób milcząco i że wiedza milcząca jest nabywana przez praktykę lub socjalizację”¹².

9 Tamże, s. 3.

10 M.L. Posner, *Introduction*, dz. cyt., s. XXII.

11 M. Wodziński, M. Hetmański, *Wiedza ekspercka i eksperckość przez doświadczenie w dziedzinie autyzmu: kontekst pozainstytucjonalny*, „Filozofia i Nauka. Studia Filozoficzne i Interdyscyplinarne” 9/2021 (cz. 1), s. 242.

12 H. Collins, *Are experts right or are they members of expert groups?*, „A Journal of Knowledge, Culture and Policy” 6(32)/2018, s. 352. Podejście to oparte jest na idei tak zwanej wiedzy milczącej (ukrytej) autorstwa Michaela Polanyiego, który wskazywał istnienie, poza wiedzą formalną, obszaru wiedzy niemożliwego do wyartykułowania, a związanego między innymi z indywidualnym doświadczeniem podmiotu. Zob. M. Polanyi, *The Tacit Dimension*, The University of Chicago Press, Chicago 1966.

Chodzi zatem o swego rodzaju dowartościowanie i równouprawnienie wiedzy zdobytej podczas indywidualnego doświadczania różnych aspektów otaczającej rzeczywistości, a także w trakcie procesów socjalizacyjnych. W tym ujęciu stajemy się ekspertami poprzez codzienne funkcjonowanie w określonym środowisku lub grupie społecznej, stosowanie określonych schematów poznawczych i wzorów kulturowych, a także zmaganie się z różnymi problematycznymi sytuacjami¹³.

Nie tylko wiedza i umiejętności lub zdobyte doświadczenie są elementami definiującymi eksperta. Wydaje się, że konieczny jest jeszcze jeden czynnik, czyli uznanie otoczenia. Autorzy *Leading Geeks: How to Manage and Lead the People Who Deliver Technology* zalecają, by sprawiać wrażenie bycia kompetentnym w swojej dziedzinie: „Ponieważ osoby z zewnątrz nie mają wystarczających informacji, aby wiedzieć, jak dobrze znasz się na technicznych zagadnieniach, oceniają cię częściowo na podstawie tego, jak bardzo wydajesz się być obeznany w swojej dziedzinie”¹⁴. Odnosi się to wprawdzie do dziedziny techniki, wskazówkę tę można jednak odnieść również do innych obszarów. W tym kontekście eksperckość nie ma charakteru autotelicznego – musi zostać potwierdzona przez okoliczności zewnętrzne („Ich eksperckość musi być uznawana przez innych i w tym zakresie jest ograniczona”¹⁵). Ekspert nie jest bowiem specjalistą sam dla siebie, ale dla otoczenia zewnętrznego, które korzysta z jego wiedzy i doświadczenia. Dopiero uznanie oraz potwierdzenie jego kwalifikacji i wysokiego stopnia profesjonalizacji prowadzonych działań między innymi przez „znaczących innych”¹⁶ daje podstawy do określenia go mianem eksperta.

MIESZKAŃCY I LOKALNI AKTYWIŚCI JAKO EKSPERCI

Rosnąca w różnych sferach życia rola ekspertów widoczna jest również w obszarze zarządzania publicznego. Można, jak sądzę, zgodzić się ze stwierdzeniem, że:

Globalna zmiana w kierunku „społeczeństw wiedzy” odbija się w rosnącej liczbie organizacji wytwarzających wiedzę i wzroście znaczenia niezależnych organów eksperckich [...]. Przeobrażenia te prawdopodobnie przyczyniły się do zmian w koncepcjach dotyczących tego, co stanowi „dobre rządzenie” i popchnęły je w kierunku „ekspertyzacji”, tj. rosnącego uzależnienia nowoczesnego kształtowania polityki od specjalistycznych, często opartych na badaniach naukowych poradach ekspertów¹⁷.

13 M. Wodziński, M. Hetmański, *Wiedza ekspercka...*, dz. cyt., s. 242.

14 P. Glen, D.H. Maister, W.G. Bennis, *Leading Geeks: How to Manage and Lead the People Who Deliver Technology*, Jossey-Bass, San Francisco 2002, s. 148. Należy jednak podkreślić, że ów wizerunek osoby kompetentnej musi znajdować pokrycie w rzeczywistej wiedzy i umiejętnościach. Nie chodzi tu bowiem wyłącznie o sprawianie dobrego wrażenia, ale umiejętność właściwego, to jest profesjonalnego, zaprezentowania swojej wiedzy, umiejętności i doświadczenia.

15 H. Holtskog, *Defining the characteristics*, dz. cyt., s. 5.

16 Określenie wprowadzone przez George’a Meada dla zaakcentowania roli otoczenia społecznego w procesie socjalizacji jednostki. W przypadku ekspertów jest to tak zwane środowisko, czyli na przykład przedstawiciele tej samej branży. Pojawia się jednak pytanie, na ile jest to warunek konieczny, a na ile jedynie swojego rodzaju dopełnienie. Czy na przykład lekarz/naukowiec, który nie jest przez innych przedstawicielami tego zawodu uznawany za wybitnego, przestaje być ekspertem w oczach swoich pacjentów/studentów? Dlatego wydaje się, że można tu mówić o kolejnej zmiennej określającej eksperckość, a mianowicie o grupach z niej korzystających.

17 E. Krick, *Expertise and Participation. Institutional Designs for Policy Development in Europe*, Palgrave Macmillan, Cham 2021, s. 4.

Innymi słowy, rozpowszechniona w administracji publicznej u schyłku XX wieku idea *good governance* (określana też publicznym zarządzaniem partycypacyjnym) w znacznym stopniu odwoływała się do profesjonalizacji, polegającej na wykorzystaniu w tworzeniu polityk publicznych specjalistycznej wiedzy oraz wytwarzających ją ekspertów.

Lech Mergler i Przemysław Pluciński uznają eksperckość za jedną z siedmiu funkcji, jakie pełnią w sferze publicznej ruchy miejskie i działający w ich ramach aktywiści/mieszkańcy¹⁸. Wskazują oni, że połączenie wysokich kompetencji merytorycznych z wieloaspektowym i nierzadko wieloletnim doświadczeniem sprawia, że miejscy aktywiści (w tym przypadku członkowie ruchów miejskich) są doskonałymi partnerami do współpracy z administracją samorządową. Zasoby te „są wykorzystywane szczególnie, choć niewyłącznie, w trakcie procedur konsultacyjnych, współdecydowania o mieście i lobbyingu”¹⁹.

Przywołując dokonane wcześniej ustalenia wskazujące trzy główne determinanty eksperckości, to jest wiedzę i umiejętności, doświadczenie oraz uznanie otoczenia, należałoby zadać pytanie, na ile są one istotne na przykład w samorządzie lokalnym i czy powinno się o nich mówić w kontekście eksperckości prezentowanej przez członków społeczności lokalnej. W jakim stopniu (jeśli w ogóle) mieszkańcy i lokalni aktywiści pełnią funkcję ekspertów w zakresie polityki lokalnej?

Odpowiadając na to pytanie, trzeba byłoby przyjąć, że lokalnymi ekspertami stają się sami mieszkańcy z jednej strony użytkujący daną przestrzeń, z drugiej strony zaangażowani w proces urzeczywistniania i praktycznej realizacji idei *good governance*, czyli uspołeczniania decyzji podejmowanych przez władze samorządowe²⁰. Należy przy tym zaznaczyć, że jest to podział umowny. Wskazane kategorie mogą – i jest to, jak można przypuszczać, dość często spotykany scenariusz – się

18 Pozostałe to: funkcja indykatoryjna, społeczna i demokratyczna kontrola władzy, reprezentowanie grup i środowisk mieszkańców oraz artykulacja ich potrzeb, interesów, wartości, współkreowanie rozwiązań w procedurach partycypacji społecznej, współdecydowanie o mieście czy lobbying krajowy.

19 L. Mergler, P. Pluciński, *O publicznych funkcjach miejskich ruchów społecznych. Perspektywa akademicko-aktywistyczna*, „Władza Sądzenia” 19/2020, s. 141.

20 Działanie to może dokonywać się za pomocą zróżnicowanych narzędzi, które określają udział mieszkańców w procesie decyzyjnym. Na ten temat zob. na przykład A. Ziętek, *Publiczne zarządzanie partycypacyjne. O narzędziach włączania obywateli w procesy decyzyjne*, „Studia Politologiczne” 64/2022. Rodzi to jednak co najmniej dwa kolejne pytania. Pierwsze brzmi: na ile zarówno lokalni, jak i ogólnokrajowi decydenci skłonni są rzeczywiście wykorzystywać w swoich działaniach dane i opracowania naukowe oraz wiedzę reprezentowaną przez przedstawicieli między innymi świata nauki? Wydaje się bowiem, że tego rodzaju racjonalne i merytoryczne podejście nie jest powszechne i dość często ustępuje miejsca tak zwanym układom (w myśl zasady, że właściwe, słuszne i uzasadnione jest to, co sprzyja określonym grupom interesów). Jako przykład mogą tu posłużyć chociażby sytuacje spotykane w polskich gminach, a dotyczące zmian lokalnych planów zagospodarowania, dokonujących się nierzadko przy dużym zainteresowaniu i nacisku firm deweloperskich. Prowadzą one zazwyczaj do intensywnej zabudowy kosztem społecznych i otwartych obszarów zielonych (tak zwanej betonozy). Często towarzyszy temu degradacja terenów o potwierdzonych wysokich walorach przyrodniczych. Wyjątek mogą stanowić niezwykle popularne sondaże przedwyborcze oraz badania opinii (szczególnie w zakresie poparcia dla poszczególnych ugrupowań politycznych lub zaufania do polityków). Bazują one na specjalistycznej wiedzy w zakresie metodologii badań społecznych, jednak uzyskane w ten sposób dane nie zawsze stają się podstawą do merytorycznych opracowań programów poszczególnych ugrupowań. Drugą wątpliwość odnosi się do relacji pomiędzy decydentami a szeroko rozumianym otoczeniem społecznym, w szczególności ekspertami oraz tak zwanymi doradcami politycznymi. Zasadnicze pytanie dotyczy poziomu obiektywizmu zachowanego przy ich wyborze: na ile wybierani są oni na zasadzie przejrzystości i równego dostępu, a na ile decydują o tym na przykład znajomości. Funkcje, o których mowa, wiążą się bowiem z określonymi benefitami (zarówno finansowymi, jak i prestiżowymi).

wzajemnie przenikać. Tym samym możemy mówić o trzech głównych kategoriach mieszkańców – lokalnych ekspertów: 1. tak zwanych zwyczajnych użytkownikach lokalnych przestrzeni publicznych i beneficjentach polityk miejskich; 2. społecznikach i aktywistach włączających się w lokalne procesy decyzyjne (ale *de facto* niebędących mieszkańcami danego obszaru); 3. aktywnych mieszkańców na co dzień borykających się z efektami decyzji władz samorządowych i jednocześnie angażujących się w lokalne procesy partycypacyjne²¹.

W takiej sytuacji mieszkańcy, zarówno angażujący się, jak i jedynie korzystający z publicznych usług i przestrzeni, stają się opisanymi wcześniej tak zwanymi ekspertami przez doświadczenie. Zamieszkiwanie na określonym obszarze, codzienne życie i zderzanie się z występującymi w jego ramach niedogodnościami (jak brak chodnika lub oświetlenia, niewystarczająca liczba terenów zielonych i miejsc rekreacji czy dziury w jezdni) czynią z nich bowiem ekspertów w zakresie tego właśnie obszaru. Tym samym predestynują ich do udziału w lokalnych procesach decyzyjnych.

Procesom tym towarzyszą jednak pewne wątpliwości. Można wskazać co najmniej trzy. Pierwsza dotyczy tego, na ile codzienne doświadczenie (i wiedza) mieszkańców są wystarczające, aby umożliwić im zabieranie głosu i współdecydowanie w kwestiach lokalnych. Dobrze wyraził tę obawę Frank Fischer, pisząc: „obywatele nie mają wystarczającej wiedzy, aby w sposób znaczący uczestniczyć w technicznych decyzjach politycznych, ale w demokracji trudno jest zasadnie odmówić obywatelom miejsca przy stole decyzyjnym”²². Drugie pytanie brzmi: w jakim stopniu mieszkańcy włączający się w procesy decyzyjne stają się przedstawicielami całej społeczności, uzyskując mandat do wypowiedzania się w jej imieniu? Na ile mogą oni „zawłaszcząć” prawo głosu, a tym samym możliwość wpływania na decyzje władz lokalnych dotyczące nierzadko wszystkich (a nie tylko wybranej grupy) mieszkańców? Trzecia wątpliwość wiąże się z tym, jak wygląda relacja pomiędzy lokalnymi ekspertami przez doświadczenie a oficjalnymi przedstawicielami lokalnych instytucji władzy (pracownikami poszczególnych wydziałów lub departamentów, przedstawicielami organów uchwałodawczych i wykonawczych). Na ile eksperci przez doświadczenie są traktowani jako równoprawni partnerzy lokalnych procesów decyzyjnych, a na ile relacja ta przypomina układ hierarchiczny władza – petent?²³

Wspólnym mianownikiem dla tych trzech problemów może stać się zagadnienie demokratyczności i pluralizmu eksperckości. Należy bowiem zwrócić uwagę, że akceptując przyjęte założenia dotyczące lokalnej eksperckości, to jest w szczególności znajomość głównych problemów mieszkańców oraz zaangażowanie

²¹ Nie oznacza to oczywiście, że w perspektywie lokalnej nie możemy mówić o tradycyjnych ekspertach, to jest spełniających przytoczone wcześniej kryteria, czyli mających odpowiednią wiedzę, przygotowanie merytoryczne, kompetencje czy doświadczenie w określonej dziedzinie.

²² F. Fischer, *Citizens, Experts, and the Environment. The Politics of Local Knowledge*, Duke University Press, Durham – London 2000, s. X.

²³ W tym wypadku można także przywołać analizy Michela Foucault dotyczące powiązań władzy i wiedzy. Wiedza i dostęp do informacji będą w tym podejściu implikować możliwość większego oddziaływania na proces decyzyjny, a także wywierania presji na jego uczestników. Zob. na przykład M. Foucault, *Trzeba bronić społeczeństwa*, tłum. M. Kowalska, Wydawnictwo KR, Warszawa 1998.

w działania mające na celu ich rozwiązywanie (na przykład poprzez procesy partycypacyjne), zgadzamy się również na towarzyszące im nierówności i wykluczenie. Mogą one dotyczyć trzech grup: mieszkańców o niewystarczających zasobach wiedzy na temat zarówno spraw lokalnych, jak i możliwości ich rozwiązywania; osób niezaangażowanych, które mają świadomość istnienia palących problemów, ale już niekoniecznie wystarczającą znajomość procedur formalnych lub chęci do społecznego działania; wszystkich mieszkańców miasta, którzy w oczach formalnych ekspertów przedstawicieli władz miasta nie są grupą mogącą być źródłem wiedzy eksperckiej.

W tym ujęciu odpowiedź na pytanie dotyczące możliwości stania się ekspertem miałyby charakter wykluczający; wskazywałaby bowiem, na zasadzie ekskluzywności, warunki konieczne i możliwe do spełnienia jedynie przez określone osoby, przy jednoczesnym wykluczeniu pozostałych. Zjawisko to określane jest mianem niesprawiedliwości epistemicznej²⁴ i, jak się wydaje, dotyczy także eksperckości mieszkańców i lokalnych aktywistów. W szczególności można tu mówić o tak zwanej niesprawiedliwości odnoszącej się do świadectwa (*testimonial injustice*). Dotyczy to sytuacji, w której odbiorca komunikatu w wyniku posiadanego uprzedzenia postrzega mowę/komunikat jako mniej wiarygodny (w stosunku do innych przekazów). W związku z tym wiarygodność jednostki ze względu na przynależność do określonej grupy lub posiadanie określonych cech jest w znacznym stopniu deprecjonowana²⁵.

Innymi słowy, w zależności od konkretnej sytuacji marginalizowani bądź wykluczani stają się przedstawiciele trzech wyżej wspomnianych grup: mieszkańcy niezainteresowani i niezaangażowani, mieszkańcy nieposiadający określonej wiedzy zarówno lokalnej, jak też proceduralnej lub cała społeczność lokalna postrzegana jako ewentualne i sporadyczne ciało doradcze (ale już nie decydujące).

Opisana sytuacja, w dużym stopniu niekorzystna dla procesów partycypacyjnych, może być jednak niwelowana dzięki ekspertom przez doświadczenie. W demokratyczny sposób zrównuje ona bowiem mieszkańców pod względem ich praktyk nabywanych w drodze indywidualnego doświadczenia problemów lokalnych. Ogranicza zatem wpływ warunków nie zawsze możliwych do spełnienia przez przedstawicieli społeczności lokalnej, a jednocześnie dowartościowuje perspektywę różnych grup społecznych. Podejście to wydaje się szczególnie istotne także z szerszego punktu widzenia, chociażby polityki Unii Europejskiej. W tej perspektywie idea mieszkańca eksperta staje się bowiem składową między innymi idealnego obywatela. W opinii Bal Sokhi-Bulley konstrukcja obywatela jako eksperta pojawia się w strukturach administracji europejskiej właściwie *a priori*, jako jej stały i nieodłączny element. „Możliwość aktywnego uczestnictwa i zawsze już zdeterminowany charakter ekspertyz pozwalają na rozumienie samorządności

²⁴ Termin wprowadzony do dyskursu naukowego w 2007 roku przez Mirandę Fricker, autorkę książki *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*, w której ukazuje ona znaczenie cech takich jak: wiek, płeć, rasa, status społeczny itp. w procesie poznania, a w szczególności postrzegania, kategoryzowania i oceny informacji przekazywanych przez przedstawicieli określonych grup społecznych. Zob. M. Fricker, *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*, Oxford University Press, New York 2007.

²⁵ Tamże, s. 1.

obywatelskiej jako warunku funkcjonowania całej populacji UE²⁶. Innymi słowy, obywatel ekspert (współ)stanowiący o swoich prawach oraz biorący czynny udział w kształtowaniu zasad określających różne obszary codziennego funkcjonowania staje się podstawą europejskiej samorządności.

WNIOSKI

Zjawisko ekspertyzacji polityki lokalnej, szczególnie w kontekście procesów uspołeczniania decyzji podejmowanych przez władze lokalne, z pewnością jest zagadnieniem niezwykle złożonym. Wynika to przede wszystkim z konieczności ustalenia cech dystynktywnych, predestynujących mieszkańca / lokalnego aktywistę do przyjęcia roli eksperta. Główna kwestia dotyczy zatem tego, czy do wypełniania tego zadania konieczne jest przygotowanie formalne (na przykład wykształcenie z określonej dziedziny – architektury, polityki społecznej, zarządzania publicznego), czy też możliwe jest pełnienie funkcji eksperta na innych zasadach. Zagadnienie to rodzi kolejny problem z zakresu demokratyczności i potencjalnego wykluczania określonych grup mieszkańców. Od przyjętej definicji eksperta będzie bowiem zależało, kto i w jakim zakresie do tej funkcji zostanie dopuszczony, a tym samym, kto będzie z niej wykluczony.

Z jednej strony mamy bowiem do czynienia z lokalnymi aktywistami angażującymi się w procesy podejmowania decyzji, którzy niejednokrotnie dzięki swoim kompetencjom stają się prawdziwą kopalnią informacji i nieocenionym źródłem wiedzy zarówno w zakresie głównych problemów lokalnych, jak i sposobów ich rozwiązywania na podstawie obowiązujących procedur. Z drugiej jednak strony przeprowadzone analizy wskazują, że przełożenie decyzji w zakresie polityki lokalnej na codzienne funkcjonowanie członków społeczności powoduje, że mieszkańcy stają się ekspertami przez doświadczenie. Umożliwia to zmniejszenie nierówności w dostępie do bycia postrzeganym – a co za tym idzie – wysłuchanym w ramach lokalnych procesów decyzyjnych.

Przedstawiciele każdej z tych grup stają się niejako naturalnymi partnerami dla władz samorządowych podczas działań mających na celu włączanie społeczności lokalnej w procesy decyzyjne. Wymaga to jednak (głównie ze strony władz) rezygnacji z podejścia hierarchicznego i uznania wszystkich mieszkańców za ekspertów i równoprawnych uczestników prowadzonych działań.

BIBLIOGRAFIA

- Collins, Harry. „Are experts right or are they members of expert groups?”. *A Journal of Knowledge, Culture and Policy* 32 (2018).
- Fischer, Frank. *Citizens, Experts, and the Environment. The Politics of Local Knowledge*. Durham: Duke University Press Books, 2000.
- Foucault, Michel. *Trzeba bronić społeczeństwa*. Tłum. Małgorzata Kowalska. Warszawa: Wydawnictwo KR, 1998.

²⁶ B. Sokhi-Bulley, *Human rights as technologies of the self: creating the European governmentable subject of rights*, [w:] *Re-reading Foucault: On Law, Power and Rights*, red. B. Golder, Routledge, Abingdon 2012, s. 240.

- Fricker, Miranda. *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. New York: Oxford University Press, 2007.
- Glen, Paul, David H. Maister, Warren B. Bennis. *Leading Geeks: How to Manage and Lead the People Who Deliver Technology*. San Francisco: Jossey-Bass, 2002.
- Goffee, Rob, Gareth Jones. *Clever: Leading your Smartest, Most Creative People*. Boston: McGraw-Hill Education, 2009.
- Holtskog, Halvor. „Defining the characteristics of an expert in a social context through subjective evaluation”. *Journal of the Knowledge Economy* 8 (2017).
- Jungherr, Andreas, Gonzalo Rivero, Daniel Gayo-Avello. *Retooling Politics: How Digital Media Are Shaping Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Krick, Eve. *Expertise and Participation. Institutional Designs for Policy Development in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
- Lewestam, Karolina. „Czy powinniśmy skasować Facebooka? Co tak naprawdę zrobiła Cambridge Analytica”. *Dziennik Gazeta Prawna*, 25 marca 2018.
- Mergler, Lech, Przemysław Pluciński. „O publicznych funkcjach miejskich ruchów społecznych. Perspektywa akademicko-aktywistyczna”. *Władza Sądzenia* 19 (2020).
- Polanyi, Michael. *The Tacit Dimension*. Chicago: The University of Chicago Press, 1966.
- Posner, Michael I. „Introduction: What is it to be an expert?”. W: *The Nature of Expertise*, red. Michelene T.H. Chi, Robert Glaser, Marshall J. Farr. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1988.
- Sokhi-Bulley, Bal. „Human rights as technologies of the self: creating the European governmentable subject of rights”. W: *Re-reading Foucault: On Law, Power and Rights*, red. Ben Golder. Abingdon: Routledge, 2012.
- Wodziński, Maciej, Marek Hetmański. „Wiedza ekspercka i eksperckość przez doświadczenie w dziedzinie autyzmu: kontekst pozainstytucjonalny”. *Filozofia i Nauka. Studia Filozoficzne i Interdyscyplinarne* 9 (2021).
- Ziętek, Agnieszka. „Publiczne zarządzanie partycypacyjne. O narzędziach włączania obywateli w procesy decyzyjne”. *Studia Politologiczne* 64 (2022).

Data wpłynięcia: 8 marca 2023 r. Data zatwierdzenia do druku: 28 kwietnia 2023 r.

RESIDENTS AND LOCAL ACTIVISTS AS EXPERTS: A PRELIMINARY STUDY

The analysis presented in this article focuses on the phenomenon of experts at local level, primarily residents and people involved in local decision-making processes. Its aim is to answer questions about the shape of the analysed phenomenon and the principal factors that determine this type of expertise. The primary question is defined as follows: Do residents/local activists show indications of expertise? Can they be referred to as experts? Under what conditions? What qualities turn representatives of local communities into experts? The discussion, based primarily

on source literature, leads to the conclusion that residents/local activists become experts primarily by experience. As a result of this democratisation of expertise virtually all residents can express their opinion regardless of their education, qualifications, skills and knowledge of the applicable procedures or local formal structures.

SŁOWA KLUCZOWE: lokalni aktywiści, wiedza ekspercka, eksperci przez doświadczenie, polityka lokalna

KEY WORDS: local activists, expert knowledge, experts by experience, local politics

